

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים י"ב ע"א

בגמ', הויה עדות מוכחשת ולא קטלין וכו', ורחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה.

[א]. הרשב"ם (ב"ב נ:): פי' דספק נפשות להקל, דהתורה אמרה ושפטו העדה והצילו העדה. והקשו עליו שם התוס' (ד"ה וספק נפשות להקל: "פי' בקונטרס משום דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה, ואין נראה דבלאו הכי נמי לא קטלי מספיקא דאפילו ממונא לא מפיקין מספיקא".

והג"ר שמואל חזובסקי זצ"ל (שיעורי ר' שמואל מכות דף י"א). האריך לציין עוד מקומות רבים בש"ס, שהתוס' היו יכולים להקשות אותה הקושיא, ולא הקשו אלא עד דברי הרשב"ם הנ"ל, ושם (אות ע"ו) כתב: "והנה בפסחים יב ע"א איתא, ומה אילו דייקין בהני סהדי וכו' הויה עדות מוכחשת ולא קטלין ואנן ניקום וניקטול מספיקא, ורחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה. ולכאורה התם נמי תיקשי קושיית התוס' הנ"ל דלמ"ל קרא סברא הוא דמספיקא לא קטלין (ועי' בצל"ח בפסחים דעמד בזה). וכאן יש לומר דודאי מסברא א"א לאשוויי לעדותן עדות מוכחשת כל זמן דליכא הוכחה ודאית לכך, ורק משום גזיה"כ דהצילו העדה אית לן למידק בעדותן ולומר שאין מתכוונים לאותה שעה ודו"ק". אמנם לביאורו של הקובץ שיעורים (ב"ב שם אות רכ"ג) וכע"ז כבר כתב שם בקוצר אמרים החתם סופר בקושיית התוס' שם לא קשים כלל כל הערותיו של הגרש"ר שם, דאינהו מפרשי דשם הרי מיירי במוכר את עבדו ועדיין לא נשתעבד בו רבו שני למי יש דין יום או יומיים שבהם יפטר אם הרגו, והגמ' דנה שם הן בחיוב הממוני והן בדיני נפשות, וקושיית התוס' דווקא שם היא, דכמו שרשב"ם לא פירש מדוע יפטר מהחיוב הממוני, דהוי ספיקא ואי אפשר להוציא ממון מספק, ה"נ לא יפסקו לו מיתה מספק. אבל בכל מקום שהגמ' הביאה פסוק לפטרו ממיתה, הכוונה היא ש"הצילו העדה" שהנידון יהיה פטור בוודאי ולא בספק, אך שם ליכא למימר הכי, דהגמ' נקטה ספק נפשות להקל, והבינו התוס' דהוא כמו הספק ממון שאי אפשר להוציא ממוחזק, ודו"ק.

בגמ' אלא אמר רבא לדברי ר"מ אדם טועה שתי שעות ולדברי ר"י כו'.

[ב]. הפני יהושע (לעיל י"א: בד"ה אמר אביי לכשתמצי לומר) מבאר, דלכאורה אין לומר דפלוגתת ר"מ ור"י היא במציאות כמה טועה אדם, אלא הכי פירושו, דרובא דעלמא לא טעי, אמנם מיעוטן טועין ועד כמה יש לחשוש לטעות דאינשי, ור"י חושש עד המיעוט שבמיעוט. וא"כ קשה, דהלא בכל מקום מצאנו איפכא, דר"מ הוא החושש למיעוטא יותר מכל התנאים האחרים. ומתוך, דביבמות (ק"ט:): קיי"ל לר"מ דהיכא דאיכא רובא בהדי חזקה לא חייש רבי מאיר למיעוטא, ואם כן שפיר איכא למימר דבהא קמיפלגי, דר"מ דאמר עדותן בטילה היינו משום דחזקת גברא מסייעא לרובא דלא טעי, ומשום הכי לא קטלין עלייהו דהא בחזקת שאינו חייב מיתה הוי מעיקרא, ור"י סבר דטפי אית לן למיזל בתר חזקת עדים, ומוקמינן להו בחזקת כשרות שאינן משקרין ובודאי טעה, והא דאליה ליה ר"י חזקת עדים טפי מחזקת גברא היינו משום דחזקת גברא מיהו איתרע משא"כ חזקת עדים לא אתרע כלל כיון דאיכא למימר דטעי.

בתוד"ה באיזה יום, תימה כיון דכבר כיוונו יום אחד לחודש למה להו למישליניהו באיזה יום בשבוע וכו'.

[ג]. וכן הקשה רש"י (סנהדרין מ. ד"ה באיזה יום) ותירץ באופן אחר, וז"ל: "באיזה יום של שבת, אף על פי שאמרנו בכך וכך בחודש, אף על פי כן שואלין להן באיזה יום בשבת היה, לפי שכל השבע הללו באות להביא לידי הזמה ושמה יש עדים להזימן ואין מעלין על לבן חשבון של חודש אם היו אלו עמהן אותו היום במקום אחר, וכששואלין אותן באיזה יום והם אומרים ביום פלוני, זכרים עדי הזמה להזימם". והקשה המהרש"ל (סנהדרין שם ד"ה רש"י באיזה יום), דאמאי בעי רש"י לטעמא שעדיי הזמה אינם זוכרים את יום החודש, ורק על ידי הגדת יום השבוע יזכרו, והלא י"ל שגם אם העידי הזמה זוכרים את יום החודש, ויבואו לומר על אותו יום החודש "עמנו הייתם", לא נוכל לחייב עדים הראשונים, כי לכו"ע עדים טועים בעיבורא דירחא, וכשיש ביום החודש בלבד נפק"מ בעדותן, אפשר לומר שטעו בעיבורא דירחא, אך היכא שמגידים יום השבוע, בהא לא שייך למיטעי, ועל כן רק על ידי יום השבוע יהיה אפשר להזימן. והמהרש"א (שם) מבאר דברי רש"י, ותמה על המהרש"ל, דאי כדבריו שע"י יום החודש ליכא הזמה, אז מדוע יום החודש הוא מז' חקירות, והלא כולן אינן אלא כדי שיבואו לידי הזמה. אלא ע"כ צ"ל שגם ביום החודש בלבד אפשר להזימן, באם העידי הזמה יאמרו עמנו הייתם ב' ימים, ואז גם אי טעו בעיבורא דירחא, אומרים שביום שלפניו או לאחריו גם היו עם הכת הראשונה.

פסחים י"ב ע"ב

בגמ': אימתי שלא בשעת ביעורו כו'.

[ד]. נחלקו בזה רש"י ותוס' בביאור הגמ'. דלרש"י בשעת ביעורו, היינו בתחלת שש אז נחלקו ר"י ורבנן אי ביעור חמץ הוא בשריפה, אבל שלא בשעת ביעורו, דהיינו בשבע, לכו"ע מבער בכל אופן. אמנם התוס' פירשו להיפוך, דלפני זמן ביעורו, בתחלת שש, אז מבער בכל אופן, ור"י ורבנן דנחלקו אי אין ביעור חמץ אלא שריפה היא משביעית ואילך.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

וה'פני יהושע' (ב. ד"ה בתוד"ה בודקין) תמה איך נחלקו רבי יהודה וחכמים אי אין ביעור חמץ אלא שריפה, הא אפילו ביטול מהני כל שכן שאר אופני ביעור. וכתב דלמ"ד דביטול לא מהני בחמץ ידוע ניחא, דבחמץ כזה לא מהני ביטול, ובזה נחלקו ר' יהודה ורבנן אי בשריפה דוקא, אבל לדעות הסוברים דמהני ביטול אפילו בחמץ ידוע הדק"ל דאם ביטול מהני כ"ש שאר אופני ביעור.

והנה **החתם סופר** (ה' ע"א ד"ה הרבות) יישב קו' הפנ"י דלדעת התוס' כאן ניחא, דהרי לפני זמן האיסור מודה ר"י דהשבתתו בכל דבר, ובזמן האיסור דאז ס"ל לר"י דאין ביעור חמץ אלא שריפה, הרי אז לא מהני ביטול. אבל לרש"י דס"ל דר"י סובר אין ביעור חמץ אלא שריפה לפני זמן האיסור קשה.

[ה]. ועל פי' התוס' דבשישית עדיין יכול לבער שלא על ידי שריפה, הקשה ה'אבני נזר' (או"ח ח"ב סי' ש"ח), דכיון שגזרו חז"ל לאסור בהנאה בששית משום טעות בין שש לשבע ואפילו חמץ נוקשה דרבנן אסור, א"כ למה לא גזרו גם במבער בשעה ששית שיצטרך שריפה דוקא מחשש שמא יטעה בשעה שבע ויסבור שעדיין ששית היא ולא ישרפנו ובאמת כבר הגיע שבע ומחויב לשרפו ונמצא מבטל מצות עשה דאורייתא כשאינו שורפו כדיונו, וכי חמור איסור דרבנן מעשה דאורייתא, והלא ספק איסור דרבנן לקולא וספק מצות עשה של תורה להחמיר, ולמה בחשש זה שמא טועה ושבע היא החמירו בדרבנן ולא במצ"ע של תורה, ומאריך שם בזה.

ואחד מתירוציו שם (אות ט'), דאם יטעה בין שש לשבע ויחשוב על שבע שהוא שש, אז אף אם ישרפנו לא יקיים המצות עשה של תורה דמתעסק הוא, כמש"כ הר"ן בשם הרא"ה דאף למ"ד מצות אין צריכות כוונה מ"מ באכל מצה ולא ידע שהוא ליל פסח לא יצא דהוי מתעסק, כמו"כ השורף חמץ ולא ידע שהוא אחר שש הוי מתעסק ולא יצא, וא"כ לא יועיל כלום אם נגזור שישרפנו מחשש טעות, דלפי טעותו לא יצא המצוה אף אם ישרפנו.

בגמ', אמר אביי עדות מסורה לזריזים.

[ו]. פרש"י "אין אדם בא להעיד על הנפש אלא אם כן בקי בשעות, לפי שיודע הוא שסופו לידרש בדרישה וחקירה". ומפירושו משמע, וכן נראה מעוד ראשונים שזהו נאמנות לעדים, שאם מגיעים מעצמם להעיד, בודאי זריזים ומדייקים הם.

והנה **מהר"י ווייל** (שו"ת סימן פ"ז), בנידון שאלה על הורג חברו בשגגה, שהעדים אמרו סברא שלא מחמת המכה מת, ומהר"י ווייל דוחה נאמנותם באומדנא זו, ובתוך דבריו כתב ז"ל: "ועוד אומר אני דלאו כל אדם מהימני על האומדנא לומר לא מת מאותה הכאה, ודווקא הדיינים או עדים כשרים הזריזים וזהירים וראויים להעיד בפני ב"ד דסמכינן עליהו למקטל גברא. כדאמרי' פ"ק דפסחים 'עדות מסורה לזריזים חמץ לכל מסור' משמע דצריכים עדים זריזים. והנה בפרק החובל (ב"ק צ.). סבר רבי שמעון התימני דאפילו העדים לא מהימני אאומדנא אלא דווקא הדיינים. ואפילו רבי עקיבא לא פליג עליה וסבר דהעדים מהימני אאומדנא אלא דווקא אותם עצמם שהעידו שהרגו כיון דסמכינן אעדותם להמית הרוצח א"כ זריזים הם".

ומדבריו למדים אנו, דהזריזים בעדים לא נקבע בכך שהם מעצמם באים ורוצים להעיד, ואהא סמכינן דהם מדייקים, אלא אחר שהעידו ובית דין קבלו עדותם, וא"כ כח הבית דין, הוא הקובע שאלו העדים זריזים הם.

וסמך לדבריו מצאתי בסוגיין בירושלמי (פסחים פ"א, ה"ד) דנקט לשון אחר: "א"ר יוסי תמן הדבר מסור לבית דין ובית דין זריזין הן וחמץ מסור לכל". והיינו, שעדים זריזים הם מגיע מכח נאמנותם שהתקבלה בבית דין. ואמנם **שקרבן העדה** (שם) מפרש כנוסח הבבלי: "הכי גרסינן תמן הדבר מסור לעדים ועדים זריזין הן, והכי פירושו, דשאני התם שהן עדים אנשים בעלי מדע, אמרינן ודאי לא טעו, אלא שעדי שקר הם". אך **הפני משה** (שם ד"ה תמן) מפרש כדברינו: "בעדות מסור הדבר לבית דין שחוקרין ודורשין אותן והן זריזין, כלומר מתוך כך העדים נזהרים ביותר שלא לטעות בכך, לפי שהן יודעין שסופן לחקור ולדרוש אותן בבית דין". (עי' ירושלמי סנהדרין פ"ה ה"ג, שם הוא להיפך דבבלי אי' בית דין זריזין, ובירושלמי אי' עדים זריזין, אך לדברינו אין זה סתירה והיינו הך).

בגמ', שישית מאכל תלמידי חכמים וכו'.

[ז]. עי' בלחם משנה (פ"ט מהלכות מאכלות אסורות הכ"ח) דמזה למד הרמב"ם (שם) דין המתנת שש שעות אחר אכילת בשר, דמר עוקבא (חולין ק"ה). אמר אנא כחלא בר חמרא לגבי אבי, שאביו היה ממתין מעת לעת מאכילת בשר לגבינה ואילו הוא עצמו היה ממתין רק מסעודה לסעודה, ומר עוקבא הרי היה תלמיד חכם ואכל סעודת הבוקר בשעה ששית ועד סעודת הערב הוא זמן שש שעות, עיי"ש.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com